

Strategic Lawsuits Against Public Participation is bewuste juridische intimidatie, bedoeld om publiek debat te ondermijnen. Hoe werkt het? En heeft de Europese anti-SLAPP-wetgeving voldoende tanden om dit misbruik van het procesrecht in te perken?

Tekst Lars Pasveer beeld Tjeerd Royaards

Een SLAPP verhaal

De term SLAPP stamt uit 1989, toen de Amerikaanse hoogleraar George Pring dit type rechtszaken voor het eerst beschreef, in eerste instantie als middel om mensen te ontmoedigen politiek actief te worden. Er zijn meerdere beschrijvingen van de term maar bij Villamedia hanteren we de definitie dat SLAPP bedoeld is om publiek debat te ondermijnen en publicaties te hinderen of te voorkomen door individuele journalisten of platformen te intimideren met potentieel torenhoge proceskosten.

SLAPP is kortom niet exclusief voor het journalistieke werkveld: mensenrechtenorganisaties, ngo's, individuele activisten of klokkenluiders zien zich regelmatig geconfronteerd met slepende juridische procedures. Verder zijn het niet alleen de superrijken die naar de rechter stappen: wie de topman van een miljardenbedrijf tegenover zich vindt, treft een tegenpartij met in essentie bodemloze financiële middelen. Financiële of psychologische uitputting is met zo'n tegenstander niet ondenkbaar: en dat is nu precies de bedoe-

ling. SLAPP is bewuste intimidatie, waarbij voor de klagende machtige en/of steenrijke partij het omvallen van de tegenstander van groter belang is dan het prijskaartje.

Chilling effect

'Bij SLAPP is het vaak duidelijk dat het de eiser helemaal niet om schadevergoeding gaat. Het is hem erom te doen de verweerder de mond te snoeren', stelt advocaat Otto Volgenant van Boekx Advocaten. Hij stond de laatste jaren meerdere journalisten bij in dit type zaken. Ook maakt hij ieder jaar de zogeheten Persvrijheidsmonitor waarin ontwikkelingen op het gebied van de persvrijheid in Nederland worden bijgehouden. 'Wat we zien, en dat is ook heel zorgelijk, is dat er heel vaak wordt bedreigd met juridische procedures. Alleen die dreiging kan al hetzelfde effect hebben, namelijk dat een journalist toch maar liever een ander onderwerp kiest. Een *chilling* effect noemen we dat', stelt Volgenant.

Eindeloos procederen als doel op zich maakt SLAPP een lucratieve klus voor advocaten. Die zouden zich daarom wel

bewuster mogen zijn van de impact van zo'n rechtsgang, betoogde voormalig journalist en uitgever Jonathan Ursem twee jaar geleden in Villamedia: 'De eerste vraag die een advocaat bij een intake zou moeten stellen is: moeten we dit juridisch maken of kunnen we er onderling wel uitkomen? De juridische molen moet blijven draaien maar dat is niet in het belang van de journalistiek.'

De kostenpost drukt niet alleen op de mediabudgetten, maar laat zich ook uitdrukken in de tijd die journalisten en mediabedrijven kwijt zijn aan de zaken.

Europese samenwerking

De Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE), een samenwerkingsverband van diverse Europese ngo's, hanteert de definitie dat SLAPP-zaken alleen door private partijen worden gestart. Overheidsbemoeyenis valt daar in hun definitie niet onder - al kunnen politici natuurlijk wel op persoonlijke titel rechtszaken beginnen of andere juridische middelen inzetten. >

SLAPP wordt verder gekenmerkt door buitenproportionele maatregelen en ongegronde vorderingen, in combinatie met doorlopende inzet van procedurele manoeuvres, bedoeld om de kosten voor de verweerder te verhogen.

De klagende partij zet het volledige gewicht van bodemloze financiële middelen in om druk op te voeren. Meestal wordt de journalist aangeklaagd: een SLAPP richt zich zelden op de organisatie waarvoor ze werken - een extra drukmiddel om de beklagde het gevoel te geven er alleen voor te staan. Niet zelden heeft de klager vaker naar juridische intimidatie gegrepen of andere SLAPP-zaken gevoerd.

Buitenstaanders die kritiek hebben op de zaak kunnen vaak óók rekenen op juridische dreigementen, soms door bronnen of geciteerde deskundigen te intimideren met civielrechtelijke procedures, aangiftes te doen of hen als getuige te willen horen in een gerechtelijke procedure.

Nederland

Het Financieele Dagblad (FD) lag eerder dit jaar overhoop met een ondernemer, die zich 'in eer en goede naam' aangetast voelde door twee publicaties. De ondernemer klaagde niet alleen FD aan, maar ook hoofdredacteur Perry Feenstra persoonlijk, met forse eisen tot immateriële schadevergoeding zolang stukken online stonden. Verder werd geprobeerd bronnen voor de artikelen te achterhalen. Dat maakt het volgens kenners een SLAPP-zaak.

Die zaak eindigde eerder dit jaar in het oordeel dat één stuk slechts deels onrechtmatig was. Dwangsommen en eis tot verwijdering werden door de rechter als disproportioneel en excessieve beperking van FD's uitingvrijheid beoordeeld. Tecombedrijf Pretium voerde tussen 2003 en 2019 tientallen procedures tegen media en individuele journalisten die over hun agressieve en misleidende verkoopmethoden schreven. Freelance onderzoeksjournalist Peter Olsthoorn, die veel over Pretium berichtte, werd doorlopend juri-

disch bedreigd. Bijna alle zaken draaiden op verlies voor Pretium uit, tot aan de Hoge Raad. Echter, de wetenschap dat schrijven over Pretium gegarandeerd gedonder oplevert, is het klassieke verkillende effect.

Iets dat nu zeker SLAPP zou heten is de jarenlange juridische strijd begin deze eeuw tussen journalist Eric Smit en zakenvrouw Nina Storms. Een gevecht over een door Smit geschreven biografie over de zakenvrouw leidde tot meerdere rechtszaken, schadevergoedingsclaims in de tonnen, beslaglegging op rekeningen en meerdere bodemprocedures. De advocaatkosten voor Smit liepen op tot vele tienduizenden euro's. In 2015 vertelde Smit aan Villamedia: 'Dat hakte erin. Het had een enorme invloed op de huiselijke sfeer. Gelukkig was m'n vrouw even strijdvaardig. Het is mentaal slopend om je te moeten verdedigen. Ik dacht, als ik hiervoor buig, wat ben ik dan nog waard als journalist?'

In 2010 werd de angel - buiten de rechtszaal - uit het conflict gehaald door nieuwe drukken van de biografie vanaf dat moment van een bijlage te voorzien over bepaalde omstreden passages. Storms trok alle lopende rechtszaken in.

De rest van Europa

De Britse zakenman en miljonaire Arron Banks startte een jarenlange juridische strijd tegen onderzoeksjournalist Carole Cadwalladr, nadat ze in sociale media-berichten en een zogeheten TED-talk zijn banden met de Russische overheid ter sprake had gebracht. Banks verloor in 2022, na jaren procederen. Door een eigenaardige Britse juridische twist, omdat Banks in het verleden ook eens in het gelijk is gesteld, moet Cadwalladr tonnen aan zijn proceskosten betalen. Cadwalladr stelt dat ze daarmee, ondanks de gewonnen zaak, alsnog wordt gestraft. Over de betaalplicht en inperking van haar meningsuiting, waar Cadwalladr tot aan het Britse Hoogerechtshof zonder succes over procedeerde, loopt nu een principiële zaak bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

De internationale reputatie van de huidige Britse smaadwetgeving is dusdanig dat miljardairs, oligarchen, autocratische regimes en bedrijven specifiek in Groot-Brittannië zaken beginnen, door het een internationaal haakje te geven, zeg een tweet. Twee jaar geleden rondde de toenmalige Britse regering een publieke consultatie af rondom SLAPP; daarna is er weinig voortgang geweest. Misschien wordt dat onder Labour anders - maar dat is afwachten.

Bij onze onderburen is het onderzoeksjournalistieke platform Apache (zie pagina 32) al jaren het doelwit van rechtszaken door diverse vastgoedondernemers die tonnen schadevergoeding wilden voor berichtgeving over onderhandse grond- en vastgoeddeals. De zaken werden gewonnen, maar Apache-journalist Tom Cochez sprak in 2022 van een 'aanhoudende juridische kruistocht' waarbij het platform regelmatig naar crowdfunding moest grijpen om de juridische kosten te kunnen dragen.

Volgenant brengt klokkenluider Jonathan Taylor in herinnering. Deze voormalige jurist van de Nederlandse boorplatformbouwer SMB Offshore bracht een steekpenningenschandaal in de openbaarheid. SMB Offshore beschuldigde Taylor daarop van diefstal van documenten en stelde bovendien dat hij ze had afgeperst voor zijn zwijgen. 'Dat speelt inmiddels helaas al meer dan tien jaar', zegt Volgenant. Er loopt momenteel een zaak van Taylor tegen zijn voormalige werkgever. Half juli verklaarde Taylor tegen Follow The Money: 'Geen bedrijf wil me meer hebben als jurist nu ik al jaren als afperser te boek sta. Ik zit al vier jaar zonder werk. [...] Het was het niet waard de klok te luiden. Als ik had geweten wat me te wachten stond, had ik het nooit gedaan.' Zonder klokkenluiders, die niet zelden hand-in-hand optrekken met journalisten, komen misstanden niet aan het licht. Iedere klokkenluider die besluit dat het de ellende niet waard is, is er één teveel.

Preventie

De toename van SLAPP-zaken binnen Europa trok ook de aandacht van wetgevers binnen de Europese Unie. In februari van dit jaar werd wetgeving aangenomen om de inzet van SLAPP te ontmoedigen. Aangebrachte zaken moeten aan veel hogere eisen voldoen en mogen niet langer overduidelijk zijn bedoeld om een titel van publicatie te weerhouden.

Persvrijheidsorganisatie Free Press Unlimited (FPU), dat afgelopen april een uitgebreid rapport publiceerde over SLAPP, zou graag zien dat bij omzetting van de Europese richtlijn naar Nederlandse wetgeving specifiek wetsartikel 13 (misbruik van procesrecht) zo wordt aangepast dat SLAPP-zaken al in een vroege fase kunnen worden geseponneerd.

Volgens FPU wordt onderschat hoe vaak juridische druk hier voorkomt. Onderzoek van de Nederlandse Vereniging van Journalisten en PersVeilig toonde vorig jaar aan dat 50 procent van deelnemende journalisten en maar liefst 90 procent van Nederlandse hoofdredacties is geconfronteerd met dreigementen van juridische stappen als gevolg van een publicatie.

In het aprilnummer van vaktitel *Advocatenblad* stelde media-advocaat Jens van den Brink dat aanpassing van artikel 13 wat hem betreft ongewenst en onnodig is. 'Jurisprudentie (ook van het EHRM) is naar mijn mening beter. Wetgeving wordt vaak met goede bedoelingen opgesteld, maar vervolgens te nauw uitgelegd waarmee het averechts kan uitpakken.'

Er moet een oplossing komen voor het

spook van torenhoge proceskosten, vindt FPU. Dat kan door aanbrengrers van een zaak alle kosten te laten dragen als een rechter oordeelt dat er sprake is van SLAPP. FPU noemt dat in de Nederlandse context 'een van de belangrijkste onderdelen van de richtlijn'.

Uitgevers moeten verder contractueel vastleggen dat ze juridische kosten van zowel werknemers als freelancers dekken. Een freelancer die veel extra tijd kwijt is aan slepende procedures ná publicatie moet financieel tegemoet worden gekomen, aldus de persvrijheidsorganisatie.

Waar kan je terecht?

Volgenant: 'Partijen die worden geslappt hebben grote behoefte aan steun. Allereerst financiële steun. Als ik het voor het zeggen had zou er een stevig fonds worden ingesteld om slachtoffers van SLAPP financieel bij te staan. Ze zijn niet alleen veel kosten kwijt aan een rechtszaak, maar missen ook inkomsten. Soms worden ze zelfs ziek.' Het huidige Persvrijheidsfonds steunt journalisten die in de knel komen door rechtszaken en politieoptredens, maar kan per incident maar een bescheiden bijdrage (meestal enkele duizenden euro's) leveren. Hoe welkom zulke steun ook is, bij SLAPPs gaat het om slepende zaken waar de juridische kosten astronomisch kunnen oplopen.

Hoofdredacties moeten binnen hun redacties kortom aandacht hebben voor de impact van juridische druk en dat bespreekbaar maken. 'Het gevoel er alleen

voor te staan en de isolerende werking van juridische druk werd breed gedragen onder respondenten', constateerde FPU in recent onderzoek.

Daarnaast begon de Raad voor de Journalistiek aan een tweejarig experiment waarin het geen klachten meer in behandeling neemt als de klagende partij daarnaast ook een gang naar de rechter inzet. Een eerdere uitspraak van de Raad wordt soms door rechters meegewogen in het vonnis, wat voor klagers reden kan zijn eerst een klacht in te dienen bij de Raad. Met de nieuwe regels wil de Raad voorkomen dat het als 'voorportaal voor de rechtbank' wordt ingezet.

Eind juni opende de Toezicht Advocatuur een meldpunt waar zowel advocaten als direct belanghebbenden terecht kunnen als zij vermoeden het doelwit van SLAPP te zijn. Via het meldpunt wordt informatie verschaft en worden meldingen geïnventariseerd. Waar nodig kan eventueel tot nader onderzoek worden besloten. Het meldpunt wordt geëvalueerd op het moment dat de Europese richtlijn in Nederland is geïmplementeerd. Het loket is gevestigd bij de Amsterdamse deken Jacqueline Schaap.

De Nederlandse Vereniging van Journalisten en het Persvrijheidsfonds lanceerden in 2019 de Balie Persvrijheid. Het loket biedt gratis juridische ondersteuning aan in eigen beheer publicerende freelance journalisten, kleine uitgeverijen en lokale omroepen die te maken kunnen krijgen met de dreiging van juridische procedures. De balie kan dus ook helpen met advies vóór publicatie, zoals het inventariseren van risico's die een publicatie mogelijk oplevert. Geen verkillend effect, maar een *reality check*: juristen kunnen meelesen met de publicatie en advies geven over zaken als weergegeven beschuldigingen, wederhoor en omvang van de onderzoeksplicht. □

'De Balie Persvrijheid kan ook helpen met advies vóór publicatie'

